

Nr 181.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående åtgärder för tillgodoseende av behovet av bostäder åt arbetare vid kraftverksbyggen och liknande anläggningar.

(4:e avd.)

I en inom andra kammaren av herrar *Holmberg* och *Hagberg* i Luleå väckt motion (II: 368) har föreslagits, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till åtgärder för att tillgodose behovet av bostäder åt arbetare vid kraftverksbyggen och liknande anläggningar.

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet hänvisa till motionen.

Over motionen ha, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, yttranden avgivits av *bostadsstyrelsen* och *vattenfallsstyrelsen*.

Bostadsstyrelsen har bl. a. anfört följande.

Styrelsen vill till en början framhålla, att det i första hand torde böra ankomma på arbetsgivaren att vidtaga åtgärder för att tillgodose behovet av bostäder åt arbetare vid kraftverksbyggen och liknande anläggningar.

De lån, som styrelsen eller länsbostadsnämnderna må bevilja, kunna med hänsyn till i författningarna föreskrivna villkor om amorteringstid och säkerheter m. m. icke komma i fråga för bostadsbyggnadsföretag av angivet slag.

I den mån bostäder behövas för den vid skötseln av anläggningen erforderliga personalen (t. ex. maskinister vid ett kraftverk) kunna sådana bostäder uppföras och under tiden för byggandet av själva anläggningen upplåtas som familjebostäder åt arbetarna. I sådana fall kan lån beviljas, under förutsättning att villkoren för belåning i övrigt äro uppfyllda. Före det slutliga beslutet om lån bör dock reparation och iordningställande av bostaden ske.

Det i motionen berörda spörsmålet torde icke helt kunna lösas på angivet sätt, när det bestående behovet av bostäder vid en anläggning torde vara avsevärt mindre än motsvarande behov under anläggningens byggnadstid.

Vattenfallsstyrelsens yttrande torde såsom bilaga få fogas vid detta utlåtande. (*Bilaga.*)

Utskottet. Av vattenfallsstyrelsens i ärendet avgivna yttrande framgår, att styrelsen ägnat intensiv uppmärksamhet åt bostadsproblemet vid byggnadsplatserna och i anslutning härtill vidtagit en rad betydelsefulla åtgärder för en lösning av denna fråga. Även i övrigt ha från styrelsens sida allvarliga bemödanden gjorts i syfte att befrämja trivseln och förbättra fri-

tidsförhållandena för den vid anläggningsföretagen sysselsatta arbetskraften. Utskottet, som i annat sammanhang avlagt besök vid Harsprånget där de mest omfattande arbetena f. n. bedrivs, vill för sin del vitsorda värdet av de praktiska initiativ som härutinnan tagits av styrelsen. Att detta till trots åtskilliga anläggningsarbetare icke kunnat tillhandahållas familjebostad är visserligen i och för sig att beklaga, men denna omständighet torde böra ses mot bakgrunden av de ifrågavarande arbetenas speciella karaktär. Såsom vattenfallsstyrelsen påpekat, skulle också uppförandet av familjebostäder i all den utsträckning som av olika skäl vore önskvärd leda till uppenbart orimliga kostnader. Beträffande förhållandena vid Harsprånget, som i motionen särskilt berörts, må därjämte erinras om att den här sysselsatta arbetsstyrkan kommer att successivt nedbringas allt eftersom anläggningen färdigställes, varigenom ökade möjligheter till erhållande av familjebostäder uppstå. Utskottet vill i detta sammanhang slutligen framhålla, att de ekonomiska villkor som av vattenfallsstyrelsen uppsatts för förvärv av egna hem vid arbetsplatserna näppeligen kunna anses speciellt betungande, därest jämförelse göres med motsvarande kostnader vid en fast industrianläggning.

Av nu anförda skäl anser utskottet icke behov föreligga av sådana åtgärder som av motionärerna åsyftas. Utskottet hemställer därför,

att motionen II: 368 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 19 maj 1950.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Närvarande: se under utlåtandet nr 178.

Bilaga.

Till riksdagens statsutskott.

Genom nådig remiss den 13 februari 1950 har vattenfallsstyrelsen anbefallt avgiva skyndsamt yttrande över en inom riksdagens andra kammare väckt motion (II: 368) angående åtgärder för tillgodoseende av behovet av bostäder åt arbetare vid kraftverksbyggen och liknande anläggningar.

Vattenfallsstyrelsen får med anledning härav anföra.

Anläggningsbyggena flyttar norrut.

Vattenfallsstyrelsens första kraftstationsbyggen var förlagda till trakter, där arbetsökande vid anläggningsarbetena i stor utsträckning själva kunde ordna sin inkvartering. De gifta arbetarna inriktade sig vid denna tid i allmänhet på att låta familjen stanna i hemorten. Tills de nyanställda arbetarna på egen hand lyckats ordna sin inkvartering fick de tillfällighetslogi i baracker av enklare typ. Det var dock inte ovanligt att dessa baracker fick tjänstgöra även vid långtidsförläggning, särskilt då vid förflyttning av hela arbetslag.

Efter hand har vattenfallsstyrelsens byggnadsverksamhet flyttats norrut och till trakter med gles bebyggelse, varav följt minskade inkvarteringsmöjligheter. Under de allra senaste åren har två kraftverksbyggen utförts i ren ödemarksbygd, där vattenfallsstyrelsen ställts inför en rad problem av trivselavgörande betydelse för den anställde. Förutom rena inkvarterings- och förplägnadsfrågor har det varit styrelsen angeläget att genom åtgärder underlätta för de anställda att bryta den sociala och kulturella isolering, som annars gärna följer med ett — geografiskt sett — isolerat samhälle.

Rekryteringen av arbetskraft.

När man ser på bostadsfrågan vid ett så pass kortvarigt arbete som ett kraftverksbygge, får man bedöma den från speciella utgångspunkter. Redan rekryteringen av arbetskraft inriktas på ogifta arbetare och gifta arbetare med vana att leva skilda från familjen. När en arbetssökande anställs informeras han om den förläggningssituation som står honom till buds. När han börjar sitt arbete är han således fullt klar över hur hans inkvartering kan ordnas.

»Industristandard» ekonomiskt orimlig.

Förvisso skulle man önska att ett större antal gifta arbetare vid kraftverksbyggena skulle kunna beredas tillfälle att bo tillsammans med sina familjer vid arbetsplatsen. Vilka kostnader detta skulle föra med sig får man ett begrepp om genom följande:

Vid en industrianläggning räknar man med att ca 80 procent av de anställda arbetarna är gifta och följaktligen bor eller vill bo i familjebostad. Skulle likvärdiga familjebostadsmöjligheter beredas arbetarna exempelvis vid Harsprånget skulle vattenfallsstyrelsen vara nödsakad att lägga ned ca 10 miljoner kronor härpå — ett belopp, som motsvarar en tiondel av hela den nu beräknade anläggningskostnaden för kraftstationen i Harsprånget! Denna investering ter sig orimlig, eftersom samhällets livstid är ytterst kort och arbetet på att iordningställa detta samhälle med 80 procent fa-

miljebostäder skulle ytterligare försena själva kraftverksbygget. Ännu orimligare skulle denna investering te sig vid arbeten av kortvarigare beskaffenhet.

Det förtjänar också framhållas i detta sammanhang, att man under nu rådande brist på bostäder över hela landet och sålunda även för arbetare vid kontinuerligt bedrivna företag måste iakttaga största återhållsamhet i fråga om familjebostäder av kortvarig nytta.

Arbetets varaktighet kan vara avgörande.

Orimligt skulle det också vara för många yrkesgrupper att under den relativt korta tidrymd de är verksamma vid ett kraftstationsbygge ta familjen med sig även om de kunde erhålla familjebostad. Av det 40-tal yrkesgrupper, som är verksamma vid ett anläggningsbygge, är det flera — vissa maskinmontörer, dykare, husbyggare, armerare, bergarbetare för att nämna några — vars arbete är av kort varaktighet. För dessa yrkesgrupper är ungarlsbostaden den lämpligaste förlägningsformen.

Andra yrkesgrupper åter — tunnelsprängare, vissa träarbetare, diversearbetare, vissa verkstadsarbetare, reparatörer, montörer, smeder m. fl. — kan beredas mer varaktig sysselsättning och för dessa är egnahemmet den lämpligaste bostadstypen.

Slutligen finns vissa högkvalificerade arbetsuppgifter av mera oberäknelig varaktighet och för de arbetare, som utför dessa, har vattenfallsstyrelsen, då vederbörande är gift och önskar medföra sin familj, gjort detta möjligt genom uppförande av familjebostäder. De yrkesgrupper, som avses i detta sammanhang, är bl. a. grävmaskinsförare på de stora grävmaskinerna, högkvalificerade reparatörer och vissa lagbasar.

I ett anläggarsamhälle av i dag är tre bostadstyper företrädda: *ungkarlsbostaden*, *egnahemsbostaden* och *familjebostaden*.

Ungkarlsbostaden.

Den mest utnyttjade bostadstypen är *ungkarlsbostaden*. Den finns i två olika utföranden. Den ena rymmer endast sovlogement för normalt 4 arbetare i varje och förplägnaden sker då genom marketenteriet. Den andra rymmer förutom sovlogement även kök och samlingsrum och hyresgästerna i denna har ordnat självhushåll, som sköts av en kocka jämte köksbiträden. Nutidens ungarlsbostäder har föga gemensamt med äldre tiders baracker — standarden är hög och trivseln betydligt större.

I syfte att förbättra standarden har styrelsen undersökt möjligheten att bygga ungarlsbostäder med sovlogement för 2 personer i varje. Detta har blivit möjligt genom en ny idé på husbyggandets område, de s. k. skivhusen. Hustypen presenteras längre fram i denna skrivelse — vi skall nöja oss med att nämna att ungarlsbostäder byggda efter skivhusidén och med 2 sovplatser i varje logement finns vid regleringsarbetena vid Ormsjön och Borgasjön, vid anläggningsarbetena i Kilforsen och inom kort kommer samma typ även att finnas företrädd i Harsprånget. Från arbetarhåll har man med tillfredsställelse hälsat denna ungarlsbostad med mindre sovenheter och det bör också nämnas att centrala företagsnämnden vid statens vattenfallsverk positivt bidragit till denna standardhöjning vad gäller ungarlsbostäderna.

Egnahem.

För de arbetare, som är gifta och som kan beredas kontinuerligt arbete under hela den tid anläggningsarbetena varar, är det givetvis ytterst trivselbefrämjande om de kan medföra sin familj. Vattenfallsstyrelsen har ge-

nom direkta åtgärder och genom att påtaga sig ekonomiska förpliktelser underlättat deras möjligheter att skaffa sig e g n a h e m.

Vattenfallsstyrelsen har kunnat erbjuda egnahemsbyggaren många förmåner. Han får fritt disponera en tomt, styrelsen anlägger, bekostar och underhåller vägnät, vatten- och avloppsnät, elförsörjningsnät, central tvättstuga m. m. Genom byggnadsplatsens inköps- och förrådsorgan kan egnahemsbyggaren skaffa material till bygget, främst monteringsfärdigt trämaterial, samt annan utrustning som hör till bygget, spisar, korkmatta etc. Viss material till grunden ställs kostnadsfritt till hans förfogande och vidare bekostar styrelsen byggnadsmaterielens transporter per järnväg eller landsväg till tomten. Själva byggnadsarbetet utför den blivande egnahemsägaren själv eller med hjälp av kamrater. Kostnaderna för egnahemmet kan därmed reduceras avsevärt.

Egnahemmen har i genomsnitt en golvyta på 41 kvm och har ett medelpris av 6 200 kronor, som förskottas av styrelsen. Han får räntefrihet för sin skuld hos byggnadsföretaget och sedan han betalt en engångsinsats på mellan 700 och 1 200 kronor, avbetalar han månatligen sin skuld. Månadsavbetalningarna avpassas så att egnahemsägaren är skuldfri och följaktligen äger sitt hus, när anläggningsarbetet är slut. Den månatliga avbetalningen, som brukar ligga mellan 80 och 100 kronor, får till en del betraktas som hyra och till en del som kapitalinvesteringar. Ju tidigare en anläggningsarbetare bygger sitt egnahem, ju längre tid får han att avbetala sin skuld på. Nyttjandetiden av egnahemmet på platsen blir också längre. Sedan byggnaden uppförts betalar vattenfallsstyrelsen utgående brandförsäkringspremier.

Vattenfallsstyrelsen anser icke villkoren för förvärvande av ett egnahem ekonomiskt tyngande, förutsatt att bostaden kommer att utnyttjas under hela eller så gott som hela arbetstiden för ett större anläggningsbygge. Blir bostaden utnyttjad endast en kortare tid, måste egnahemsbygget givetvis bli kostsamare.

Efter avslutandet av ett bygge måste egnahemmen flyttas antingen till en ny arbetsplats eller till annan plats som ägaren finner lämplig. Det finns redan nu egnahem som varit uppförda på åtminstone tre av vattenfallsstyrelsens arbetsplatser.

Familjebostaden.

Den tredje bostadstypen — f a m i l j e b o s t a d e n — finns företräd vid alla mer långvariga byggen. Den finns utförd i radhus eller enfamiljshus. Denna bostadstyp har i stor utsträckning förbehållits arbetare med högkvalificerade arbetsuppgifter, för vilket tidigare redogjorts.

Under senaste året har vattenfallsstyrelsen introducerat en monteringsfärdig ny typ av familjebostad, det s. k. skivhuset. Detta hus — ett enfamiljshus — levereras i block (»skivor») fullt färdigt från fabriken. Den idé dessa hus bygger på medger snabb nedmontering och lätt transport till nästa byggnadsplats. Vattenfallsstyrelsen har inalles ett 50-tal sådana hus, vilka i huvudsak skall följa de stora arbetsmaskinerna och bereda förarna på dessa bostad. Denna typ av familjebostad är ännu på försöksstadiet, och — om den håller vad den lovar — kan den ge vattenfallsstyrelsen en möjlighet att skapa ett ökat antal familjebostäder vid arbetsplatserna samtidigt som man får en ekonomiskt sund avvägning av förläggningskostnaderna i förhållande till det investerade kapitalet i hela kraftverksbygget.

Skivhusidén prövas även, som framgått ovan, för ungarförläggningar, varigenom det skulle bli möjligt att höja standarden även på denna bostadstyp.

Bostadstypernas fördelning.

Eftersom motionen speciellt sysslar med bostadsproblemet för arbetarna vid harsprångsbygget, vill vattenfallsstyrelsen redogöra för fördelningen av de olika bostadstyperna på denna plats. I februari 1950, då den totala arbetsstyrkan uppgick till 994 man, hade förläggningen ordnats sålunda:

i ungarbostäder	741 man,
i egna hem	71 man,
i verkets familjebostäder	
i Harsprånget, nya	108 man,
i Porjus, gamla	74 man.

Bostäderna i Porjus.

Vad som i motionen anförts rörande den bristfälliga beskaffenheten hos vissa av statens vattenfallsverks bostäder i Porjus innebär en betydande överdrift. Bostäderna är visserligen gamla och icke av jämförlig standard med de nya bostäderna i Harsprånget, men de är dock inte sådana, att hälsorisker föreligger för dess innehavare.

Anläggarsamhället ett »miniatyrsamhälle».

Bostadsfrågan vid vattenfallsstyrelsens anläggningsarbeten får dock inte ses isolerad från andra samhällsliga nödvändighetsanordningar. När det gäller att skapa ett samhälle ur ingenting i ödemark är det så mycket annat än själva förläggings- och förplägnadsfrågorna som måste lösas. Vattenfallsstyrelsen har med andra ord investerat betydande kapital för att göra livet drägligare för de arbetare och tjänstemän, som, under längre eller kortare tid, är hänvisade att leva utan de flesta av de förmåner, som en tätort annars i vanliga fall kan erbjuda dem. När arbetsdagen är slut måste de anställda ha möjligheter till studier och föreningsliv, nöjen och annan rekreation.

Vi skall även här välja Harsprånget som exempel och något redogöra för vad som från vattenfallsstyrelsens sida gjorts för att skapa ett miniatyrsamhälle, där invånarna i inte alltför hög grad måste känna av sin geografiska isolering.

Harsprångssamhället är utan motstycke i vårt land. Kring samhällets »torg» grupperar sig Folkets hus, butiksfastigheter, barnhem och lekstuga, en folkrestaurang med utlåningsbibliotek, socialkuratorns mottagning, post, telefon och telegraf samt busstation. En modern badanläggning kombinerad med tvättstuga med avsevärd kapacitet, sjukstuga och skolor kompletterar samhällsbilden. I Folkets hus har föreningarna sina möten och i samma lokal visas också film vissa dagar i veckan och framträder riksteatern allt emellanåt. Som vattenfallsstyrelsens ombud handhar socialkuratorn — som är helt avlönad av styrelsen — den sociala omvårdnaden om de anställda. Kuratorns arbete är — såvitt styrelsen har sig bekant — ytterst värdefullt och uppskattat.

Avslutningsvis kan vidare framhållas, att förbättringar av trivseln på vattenfallsstyrelsens arbetsplatser och i av styrelsen skapade samhällen dryftas fortlöpande inom de samarbetsorgan mellan arbetsgivare och anställda som finns.

Under hänvisning till det anförda vill vattenfallsstyrelsen framhålla, att vattenfallsstyrelsen ägnat intensiv uppmärksamhet åt bostadsproblemet vid byggnadsplatserna och att vattenfallsstyrelsen tagit betydelsefulla initiativ till

en lösning av detta. Av motionärerna föreslagna särskilda åtgärder för att tillgodose behovet av bostäder åt arbetare vid vattenfallsstyrelsens anläggningsarbeten finner vattenfallsstyrelsen icke påkallade.

Stockholm den 9 mars 1950.

ÅKE RUSCK.

G. Westerberg.